

az ábrák vannak túlsúlyban –, mint az olaszországi, balkáni vagy orosz front eseményeivel. Ezen túlmenően erősen felröhatható a szerzőnek, hogy szinte kizárólag csak angol nyelven megjelent szakirodalomra hivatkozik.

A mű legnagyobb erénye az lehetne, hogy hiányt pótol, hiszen az 1945 után itthon és külföldön megjelent, első világháborúról írott

könyvek nem bővelkednek térképmelléletekben, a hadműveleteket részletező vázlatokban.

A fentebb leírtak ellenére úgy vélem, az 1914–18 között zajlott események iránt érdeklődő olvasóközönség és a szakemberek egyaránt haszonnal forgathatják az atlasz lapjait ismereteik bővítésére.

Balla Tibor

IZSÁK LAJOS–KUN MIKLÓS (SZERK.)

MOSZKVÁNAK JELENTJÜK...

Titkos dokumentumok, 1944–1948

(Századvég Kiadó, Budapest 1994. 293 o.)

Nem kell hozzá nagy fantázia, hogy megálapítsuk: a kötet az ún. „koalíciós idők” történetének egyik alapvető forrása lesz a jövőben. Az Országos Föderációs Újkori Dokumentációs Központjában őrzött egykor titkos SZKP-iratok közül kiválogatott anyagot tartalmazó kötetről joggal érezhették úgy a szerkesztők, hogy „fontos kortörténeti dokumentumot adhatunk mind a kutatók, mind az érdeklődő olvasóközönség kezébe”. A több mint negyven dokumentum (azért nem lehet pontos számot adni, mert nem egy közülük több, szorosan összetartozó jelentést, vagy levelet tartalmaz) valóban érinti a korszak minden lényeges kérdését, természetesen sajátosan szovjet optikán keresztül. Kun Miklós az utószóban külön is felhívja a figyelmet arra, hogy a jelentéseket a felsőbb-séghez továbbító *pártapparátcsikok* – az egy, saját bevallása szerint is műveletlen és tapasztalatlan – Korotkevics kivételével nem tudtak magyarul, azt viszont jól tudták (vagy érezték), hogy az információkat, hogyan kell a „vezetés szája íze szerint” tálalni. Az említett utószó egyébként a lehetőség szerint – nemegyszer szellemesen megfogalmazva – segít eligazodni az amúgy áttekinthetetlen szovjet pártbürokrácia útvesztőjében. Igen jó „miniportrékat” kapunk tollából az „illetékes elvtársakról” is.

Mielőtt tartalmi szempontból néhány érdekességet kiemelve írnék a könyvről, dicsérőleg kell megemlékezni az anyag közzétételének formájáról is. Mint hosszabb levéltárosi tapasztalattal rendelkező kutató, aki maga is bábáskodott több okmánypublikáció létrejötténél, igen kritikus szemmel néztem ezt. Mert nemcsak a pontos jelzeteket adják meg (aminek egyébként természetesnek kéne lennie), hanem közlik az ún. „kezelési feljegyzéseket” is, amelyek a ké-

sőbbi kutatások során, bizonyos összefüggések keresésénél fontosak lehetnek. Izsák Lajos jegyzetei higgadtan tájékoztatóak, tárgyilagosak. *Informálják* és nem irányítják a kötet forgatóját. Nagyon nehéz dolga lehetett a két fordítónak, Páll Ernának és Hitseker Máriának, mivel – szavaik szerint – a fordításnál: „maximális hűségre és pontosságra törekedtünk az iratok tartalmát és nyelvezetét tekintve egyaránt, nem állt szándékunkban például a dokumentumok »stílus színvonalának« korrigálása sem”. (A stílus maga az ember – szól az ismert esztétikai közhely...) Egyébként igen nehéz dolguk lehetett a cirillre átírt eredetileg latin betűs tulajdonnevek „visszatétele” során. Két lényegesebb hibát találtam: Eduard Benes cseh politikus legtöbbször csak *Bene* néven szerepel, s a ma már a TV-ből is ismert Oloffson Placid neve *Opafson* alakban maradt. Dehát ennyi „belefér” ekkora munkába. A levéltári kutatásokban egyébként Gennagyij Barugyov, Ljudmilla Koseleva és Larisza Rogovaja segítette.

A kötet részletes tartalmi ismertetése külön tanulmányt igényelne, így inkább csak „szemezgetek” a dokumentumok között.

Megdöbbenő, hogy a magyar kommunista vezetők mennyire önállóan voltak. Rákosi pl. az elvtársai által hozzá intézett *magán*leveleket is elküldte Moszkvába... Mindössze két kérdésben próbáltak valamiféle önálló véleményt kialakítani: a csehszlovákiai magyarüldözések ügyében (eredménytelenül), és az MDP programnyilatkozat tervezeténél. Itt – érdekes módon – éppen a józanabb szovjet észrevételeket igyekeztek mellőzni.

Nézzünk bele most a kritikus 1947-es év anyagába. Januárban I. V. Siskin, aki akkor

éppen vezérezték és a szovjet Fegyveres Erők Minisztériumának Politikai Főcsoportfőnök-helyettese volt, még úgy vélte, hogy Magyarországot viszonylag rövid időn belül ki kell irteniük. „Szükségesnek tartanám, hogy a szovjet csapatok magyarországi tartózkodásának fennmaradó idejét egy Szovjet Kultúra Háza létesítésére használjuk fel Budapesten”, melyet a kivonulás után valamelyik szovjet polgári szervezet tüzeteltetne. A tavasz folyamán Kiss Károly, aki akkor az MKP KV KEB elnöke volt, az egyik legjelentősebb eredménynek tartotta a Rákosiéknál eredetileg nagyobb bázissal rendelkező Demény- és Weissshaus-féle frakciók (szó szerinti) megsemmisítését. Péter Gábor ugyanakkor azzal dicsekedett, hogy milyen széles körű besúgóhálózatot sikerült kiépíteni, bár hozzátette, hogy „falun azonban információs hálózatunk gyengébb”. Szviridov altábornagy, aki korábban a SZEB elnöke is volt, áprilisban keserűen állapította meg: „A katolikus egyház komoly erő, amellyel a kommunisták összeütközésbe kerültek, és a kommunista párt egyelőre nem találta meg annak a módját, hogyan vegye fel ellene a harcot.” (Lehet, hogy ilyen realista megállapításai is közrejátszottak abban, hogy később a GULAG világában légertársa lett az éppen általa odajuttatott Kovács Bélának?) Zsdanov szeptember végén azt jelentette Sztálinnak, hogy Révai József szerint „még nem eldöntött kérdés, hogy Magyarországon népi vagy polgári demokrácia lesz, csatlakozik-e az új demokráciához, vagy az angol-amerikai

imperializmus támasza lesz.” Véleményem szerint maguk a szovjetek sem voltak biztosak benne, és ezért utasították vissza a kommunista vezetők azon ismétlődő kérdéseit, sőt mondatni kunyerálásait, hogy legalább a kezükben lévő politikai rendőrség (a későbbi ÁVH-NDI) számára adjanak használható fegyvereket.

Rákosi maga is többször írt Sztálinnak, de levelei nem nagyon járulhattak hozzá az amúgy is igen gyanakvó Generalisszimusz bizalmának erősítéséhez. Áprilisban ugyanis keserűen állapította meg, hogy „Az összeesküvés leleplezése jelentős mértékben gyengítette a kiszgazdapártot, de szervezeti vonatkozásban komolyabb változáshoz nem vezetett. Ez módot adott a kiszgazda vezetőknek, hogy a Baloldali Blokkal kötött márciusi megállapodás után több-kevesebb sikerrel hozzákezdjenek a párt megszállásához.” Decemberben pedig azzal szomorította a „Népek Atyját”, hogy „Az összeesküvés leleplezésében elért politikai sikereink és az e téren kifejtett energia megriasztotta a lakosság bizonyos részeit, félelmet keltett bennük, ami természetesen akadályoz bennünket”.

Összefoglalva: az 1944/45 utáni időkre vonatkozó magyar történetkutatás egyik legjobban gondozott, valóban alapvető fontosságú dokumentumokat tartalmazó kötetét jelentette meg a kiadó, melyet a történettudomány valamennyi ágazatának kutatója jól tud hasznosítani. Várjuk a folytatást.

Nagy Domokos Imre